

Romportl, Simeon

**Reflexe jazykové speciei : (k filosofii spisovnosti)**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.* 1995, vol. 44, iss. A43, pp. [21]-29

ISBN 80-210-1192-0

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101013>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

SIMEON ROMPORTL

## REFLEXE JAZYKOVÉ SPECIEI (K FILOSOFII SPISOVNOSTI)

Nejdůležitější funkcí jazykového systému je uchování vlastní kontinuity v čase. Je to totiž základní funkce jakékoli soustavy koordinovaných vývojových linií a jen ona je předpokladem trvání identity jakéhokoli systému. Soustava vývojových linií jazyka představuje onu odvěkou danost, v níž teprve můžeme nacházet prvky a faktory architektury fonetické, fonologické, sémiotické atd. Potřeba uchovat identitu jazykového systému se také promítá do postojů vůči samotnému jazyku i do počinů, ať jsou intuitivně spontánní, nebo vycházejí z vědomé reflexe zmíněné potřeby.

Reakce, v nichž je nejméně uvědomělosti, jsou motivovány spíše jen vnímáním cizosti nějakého prvku nebo struktury – ale nejsou právě tyto intuitivní projevy intolerance tím nejpřirozenějším v naturhistorii „jazykové kultury“? V novodobé historii jsou však jazyky vystaveny často vlivu jednání motivovaného vědomou reflexí jejich totožnosti. Historie ukazuje, že tento druh chování vůči jazyku může mít tři vektory: snahu o unifikaci, snahu o jazykovou správnost a snahu o stabilitu jazyka (Romportl, 1985a, s. 113–118). Intensita působení v uvedených třech směrech se během historie jazyka zpravidla mění, přičemž lze mezi různými jazyky zaznamenat dalekosáhlé shody typologické v závislosti na stadiu kulturně historických podmínek etnika, jemuž je zkoumaný jazyk řečí mateřskou. Snaha unifikační je přinejmenším od doby povinného školního vzdělání stimulována vědomím rozpětí mezi subspecifickými modifikacemi jazyka a rozporu mezi statutem subspecifické modifikace a statutem celetnického jazyka jakožto speciei (k problematice ontologického aspektu taxonomických kategorií v jazykovědě srov. Romportl, nejnověji 1994, s. 10–11). Vyjádřeno v polaritách osciluje naše reflexe mezi vizí jazyka jako souhrnu jeho vzájemně neidentických modifikací na jedné straně a jako speciei, v níž jsou tyto modifikace integrovány do polymorfního celku na straně druhé. Alternativa integrálního polymorfního celku počítá s přiměřenou mírou tolerance, která může mít podobu difusní, nebo může být orientována na (taxonomický) střed.

Difusní typ reflexe dává prostor projevům determinovaným různými regionálními standardy. Počítá se schopností příslušníků kterékoli nářeční oblasti ztotožnit se s projevem příslušníků kterékoli jiné nářeční oblasti. Naproti tomu orientovaný typ reflexe mateřského jazyka vytváří z jednoho nářečí celonárodní standard, který je ovšem schopen absorbovat výsledky kreativity v š e c h nářečních oblastí. Pochopitelně se žádný z obou typů nevyskytuje v podobě čisté, ale mnoho z prvků difusního typu nacházíme např. v srbocharvátštině jugoslávské éry nebo v norštině od dob ztráty nezávislosti v 16. stol. a od poloviny 19. stol. znovu – v podobě restrukturované, která i nadále prochází rychlými strukturálními změnami.

Orientovaný typ reflektování identity mateřského jazyka je běžnější a patří k němu např. také reflexe češtiny. Jestliže se u jazyka s difusním typem reflexe teoreticky počítá s tím, že bude v rámci komunikování aktivisovat všechny možné uspořádané dvojice všech variet jazyka (dvojice řádu varieta producenta – varieta recipienta), pak u jazyka s orientovanou reflexí přicházejí v úvahu hlavně takové dvojice, jejichž jedním členem je spisovný dialekt. V češtině, jak známo, je převodním idiomem dialekt středočeský, ovšem v podobě silně archaické, což dnes spisovný jazyk přibližuje posici centrální.

Jazyk s orientovanou reflexí skrývá nezměrné možnosti a zřejmě i pokušení, aby naň bylo působeno v intencích „jazykové správnosti“. Právě jazyk s převodním idiomem dosahuje totiž nejhmatatelnější formy unifikace, a to je okamžik, kterým se otvírá nika myšlenky i praktikám manipulování přirozeným etnickým jazykem. Tím se také od idey uniformity jazyka odděluje a osamostatňuje idea stability. Manipulace totiž pretendují na účinnost v rozsahu celonárodním, takže spíše než uniformita při nich trpí právě stabilita, a tím zároveň dochází k její reflexi. Meta a sám pojem jazykové správnosti představují jeden ze způsobů zpředmětnění jazyka v procesu myšlenkového vývoje lidstva. Jakmile se konstituují, začnou vykonávat zpětný vliv na jazykovou normu, avšak hodnota jejich vlivu je velmi problematická.

Snaha o jazykovou správnost a snaha o stabilitu jazyka jsou tendencemi, jež působí v protikladném smyslu. Jak jsme se již zmínili, nemá v historii jazyků žádná z obou tendencí konstantní hodnoty. Střídají se rovněž strukturální roviny jazyka, na něž se soustřeďuje hlavní tlak, a také se mění „kooperativnost“ jazyka samého s tou či onou tendencí, což se tváří v tvář snaze o jazykovou správnost v nové době projevuje jako vzrůstající specifický odpor jazyka vůči inovaci v základní struktuře. Vlastní příčinou tohoto odporu není však samo působení ve jménu jazykové správnosti (pokud nestaví na hlavu přímo kriteria jazykové správnosti), nýbrž historické podmínky moderní společnosti, které na jazyk kladou nebývalé nároky (Romportl, 1985a, s. 117–118). Protože u nás vyvíjí jazykověda takový tlak na jazykový systém, že je to neúměrné charakteru historické epochy, považujeme dosud za potřebné zabývat se právě problematikou jazykové správnosti. Své pojetí chceme demonstrovat pokusem o zhodnocení ústřední linie normalizačních událostí od doby národního obrození.

V návaznosti na dotváření unifikovaného standardu se v některých evropských jazycích začal uplatňovat princip puristický, v jiných zase princip racionální. Vliv purismu zakusila čeština nejednou. Ten měl v různých dobách různé motivy a navazoval pokaždé na jiná historická východiska. Naivní purismus pozdního baroka byl důležitý tím, že se sám stal motivem nešťastnějšího počínu českého jazykového zákonodárství v díle Josefa Dobrovského a jeho pokračovatelů. Dobrovský sice vycházel z vize racionalistické, a tedy ve svém principu mechanistické, ale na rozdíl od moderních směrů nevnášel do hodnocení češtiny kritéria jiných jazyků. Proto např. nepodceňoval funkčnost formací tvaroslovných. Jediný Dobrovský rozpoznal všechny důsledky české neutralisace [i]/[y]. Nejpodstatnější z nich je homonymie spisovných tvarů nom. pl. m. anim. a acc./instr. pl. m., pokud jsou reprezentovány jmennými formacemi se zachovanými o-kmenovými koncovkami. Jejím prostřednictvím se neutralisace fonetické promítají do homonymií syntaktických.

Neutralisace a splynutí [i]/[y] znamenaly určitou destrukci části flexe, a přesto Dobrovský dovedl právě jich využít k restituování míst jimi poškozených. Distribuční omezení [i]/[y], která byla předehtou jejich neutralisace, se stačila promítnout i do grafiky a zafixovat tradici povinného *y* po *s*, *z*, *c*. Po splynutí [i]/[y] nemohla být pro tato místa oporou ani výslovnost koncovek v ostatních pozicích. Tradice rozlišování *i/y* v grafice, ač nebylo ve spisovné výslovnosti kryto realitou fonetickou, si však podržela svou morfologickou funkci ve všech pozicích kromě po *s*, *z*, *c*. (Po *s*, *z*, *c* ztrácí koncovky i funkci morfologickou; jedinou oporou zde zůstávají analogie grafické, jenže ty vinou homografií nebývají vždy jednoznačné, srov. *psy poplařfili lososy* nebo *lowcy neřřřastně poraněnj psy* nebo *zewlucjcy mladjcy a djwky brauzdagjcy se bosy* atp.) Fakt splynutí [i]/[y] však učinil grafémy *i/y* manipulovatelnými, neboť jejich používání začalo být jen záležitostí pravopisnou. Tak díky neutralisaci a splynutí [i]/[y] Dobrovský restituoval morfologický pravopis po *s*, *z*, *c*, čímž znovu postavil na nohy profilující paradigma o-kmenové, kdysi páteř deklinace mužských jmen (srov. Havránek, 1936, s. 84; dále srov. Dobrovský, 1809, s. 8–9, 233–263).

To samo by stačilo být motivem k provedení tzv. reformy analogické. Ale šlo i o věci mnohem dalekosáhlejší: nejen v mluvené češtině spisovné, ale i v jazyce nespisovném na území Čech trvala po splynutí [i]/[y] homonymie nom. pl./acc. pl. mužských substantiv tvrdých. Vzhledem k homonymii nom. pl./acc. pl. i u feminin a neuter mohlo mít rozlišování obou pádů u jmen paradigmatickou oporu už jen v koncovkách těch mužských vzorů životných, u kterých došlo k praslovanské přehlásce a praslovanským palatalisacím (ne náhodou se právě tyto vzory generalisovaly v srbsčině a charvátštině, kde rozdíl [i]/[y] zanikl všeobecně a promítl se později i do grafiky). Připočtíme k tomu, že v českých nářečích odpadá i opora syntagmatická, neboť zde shodné přívlastky rozvíjející jména mužská životná v nom. pl. mají tvary homonymní s tvary acc. pl. (Bělič, 1972, ss. 153, 167, 172, 177; srov. Haller, 1932, ss. 113–114, 117, 137, 138).

V substantivech mužských životných mají pak česká nářečí v plurálu synkresi nominativu s akusativem, a to i u vzorů s praslovanskou přehláskou a praslovanskými palatalisacemi. Tato synkrese vyznívá obecně ve prospěch původního nominativu (*potkali sme kluci, vojáci*. srov. Haller, 1932, s. 113). Je zde patrná snaha uchovat kategorii životnosti, takže evidentně jde jen o neutralisaci specifických pádů. Nelze zcela vyloučit, že mohla být iniciována hláskoslovně přítomností tvrdého [y] (ještě před splynutím [i]/[y]) v palatalisovaných zakončených nom. pl. anim., jemuž se pak mohly stát vzorem i tvary jmen mužských neživotných, ale akusativy typu *volové, sekáči* svědčí o tom, že synkrese má už svou specifickou determinantu morfologickou. Přitom je kategorie životnosti z morfologie vytlačována a stává se pouhou kategorií slovtvornou, neboť se s jejími hodnotami nijak neshodují kongruentní přívlasky ([ti velkí blondáti kluci]).

Čeština tak dosáhla stavu, kdy již na velké části území Čech došlo v jazyce lidovém ve všech rodech k neutralisaci rozdílu mezi nom. pl. a acc. pl. všech skloňovaných slovních druhů a kdy ve výslovnosti spisovného jazyka do takového stavu mnoho nescházelo substantivům. Tato pádová neutralisace, postihující nota bene pády nejdůležitější, byla evidentním případem systémové deteriorace. Rozlišování i:y v grafice bylo jedním z posledních pilířů hroutící se české deklinace. Analogickou reformou se Dobrovskému podařilo jej zpevnit a uchránit tak češtinu před nastoupením cesty k analytické flexi. Těmito opatřeními se však neřešila jen morfologicko-syntaktická homonymie – flektivnost jazyka jimi byla posílena i jinak, především tím, že se eliminovala různá orthografická schismata deklinační a konjugační (srov. Havránek, 1936, s. 84).

V tzv. pravopisu analogickém, byť bylo jeho cílem jen obnovení funkčnosti koncovek, se de facto funkčně osvědčil stav etymologicky původní, ovšem v posicích mimo koncovky zůstávalo tradiční obligátní *y* po *s*, *z*, *c* zachováno. Avšak bystrý rozum Dobrovského již zpytoval nosnost etymologického diakritika: Kmenové *-c* ve spisovném jazyce vyžadovalo vždy koncovky deklinací měkkých. V tom se ještě zrcadlil jeho výlučně palatalisační původ, avšak jeho měkkost fonetická už byla setřena. Pro zachování kontinuity spisovného tvarosloví bylo však zapotřebí, aby [c] bylo s atributem měkkosti vnímáno. Přitom koncovky mohly původní měkkost [c] signalisovat jen paradigmaticky – pouze koncovky začínající na *i* (po roce 1809) ji signalisovaly také syntagmaticky. Uvnitř slov ovšem, kde nelze počítat se žádným diakritikem paradigmatickým, se jediným signálem mohlo stát obligátní měkké *i*, *í*, což si Dobrovský jasně uvědomoval. Svědčí o tom mj. ta skutečnost, že jeho přítel nejdůvěrnější, F. M. Pelcl (o tom, že mezi Pelcem a Dobrovským nebylo tajemství, viz Johanides, 1981, ss. 195, 243), doporučoval již v r. 1796, aby po *c* bylo v grafice generalisováno měkké *i*, *í*. (Havránek, 1936, s. 98). Sám Dobrovský se však necítil oprávněn činit doporučení přes rámec meliorací morfologických. Proto k etymologické grafice uvnitř slov výslovně nenabádá – snad že chce šetřit zvyklostí tam, kde by jejich porušení zvyšovalo neúměrně nároky na uživatele jazyka.

V tom má racionalista pořád ještě převahu nad historikem a etymologem. Avšak mezi těmi, kdo si osvojili jen etymologický aspekt Dobrovského pluralitní vize, byli i lidé bez skrupulí, a ti Dobrovského krok dovedli a posléze prosadili do důsledků. Václav Hanka, inspirovan doporučením Pelclovým a později i Dobrovského, předepsal bezvýjimečně etymologický pravopis po *c* a posléze po *s*, *z* i uvnitř slov (Hanka, 1817) – nemyslím, že ke škodě českého jazyka: non fit ante Dei Voluntatem quod fit ante Eius Voluntatem; zpovšechnění etymologického zřetele totiž pomáhá komplexněji rekombinovat původní vrcholné flektivní stav jazyka.

Rád bych znovu upozornil na to, že právě měkké vzory mužské životné byly jedinou paradigmatickou oporou pro rozlišování nom. pl. : acc. pl. ve jmenné deklinaci vůbec, takže obzvláště vnímání [c] jako hlásky s atributem měkkosti bylo dobrou pomůckou. Také nejednoznačné atributy [s], [z], vyjadřované rozlišováním *i* : *y* v různých slovech se *s*, *z*, napomáhají udržovat povědomí o příslušnosti kmenů na *-s*, *-z* ke dvěma různým typům. Dodejme ještě, že etymologicky původnímu stavu odpovídají poměry v mnoha nářečích východomoravských. Kromě toho nebyly ve své době zanedbatelné aspekty slovanské vzájemnosti, a hlavně starší tradice (takže se princip etymologický snoubil opět s purismem). Dobrovský reagoval na Hankovu iniciativu tím, že ve vydání z r. 1819 sice jen upustil od výčtu vymezujícího sféru přípustnosti (nikoli obligátnosti!) *i*, *í* po *c*, *s*, *z* (srov. 1809, s. 8–9; 1819, s. 8), ale v praxi sám šel příkladem: v textu mluvnice se už řídil Hankou (srov. Dobrovský, 1809 : 1819 např. výrazy *cýsaři*, s. 227 : *cjsaři*, s. 156, *posýlám*, s. 143 : *posjlam*, s. 110, *wzyti*, s. 208 : *wzjti*, s. 140 atp.).

Ve 20. stol. nešťastně zasáhla do teorie jazykové správnosti Mathesiova historická typologie obnovování continuity spisovných jazyků, pracující pouze s protikladem jazyk spisovný – jazyk lidový, přičemž se jazykem lidovým nerozumějí nářečí, nýbrž jakási nediferencovaná koiné (Mathesius, 1947); přesněji řečeno se takto rozhodli chápat protiklad Mathesiův ti bohemisté z Pražského lingvistického kroužku, kteří vytvořili fikci obecné češtiny. Ta se teprve dodatečně naplňuje obsahem. Zároveň se stále více posouvá od deskripce určitého stavu regionálního k preskripci nabývající postupně charakteru až arteficiálního. Obecné češtině se přiznává nárok na ahistorické nástupnictví nad veškerým dědictvím jazyka, jehož by se nejspíše měla zmocnit jazykovým převratem, který by teprve definitivně zahladil „neblahé následky“ obrozené orientace naší jazykové kultury. Svou povahou je konstrukt obecné češtiny z větší části směsí jevů pozdně středočeských, byl by tedy v polymorfii subspecifických modifikací jazyka značně excentrický. Kalkulování s možností diktovat noremní změny vede někdy na pokraj jazykového inženýrství, a tak se kromě kontury tvaroslovné a kromě hláskosloví projektují i různé alternativy pravopisné. Nejradikálnější z nich počítá např. se zrušením grafémů *y*, *ý*. To excentričnost koncipovaného a komponovaného idiomu ještě zvětšuje.

Avšak jazyk spisovný má být šlechtěn takovým směrem, aby v něm každá regionální modifikace našla svůj obraz, na jehož základě by se s ním mohla ztotožnit (srov. Romportl, 1987). Obrazy se, řekněme metaforicky, mohou od skutečnosti lišit úhlem pohledu nebo vybarvením, nikoli však základním charakterem kontury (*umějí, prosí* např. jsou dobrými obrazy výrazů *umijú, prosá*, srov. tamtéž). Takovou společnou konturou všech modifikací češtiny je rozlišování mezi měkkým *i, í* na jedné straně a tvrdým *y, ý* na straně druhé. Uvážíme-li, že v nářečích východomoravských a slezských tvrdé [y] jako kvalita nezaniklo vůbec, že v nářečích středomoravských dalo charakteristické střídnice [e], [é] a že i v nářečích českých splynuly [i] a [y] jen potud, pokud byly krátké, kdežto dlouhé [ý] dalo střídnici [ei], s kterou je navíc krátké tvrdé [y] spojeno paradigmaticky, dojdeme k závěru, že distribuční rozklad třídy [i]/[y] v českém jazyce jako ve specie nepozbyl nejen své relevance morfonologické, nýbrž i fonologické. Ten kdo by spisovný jazyk zbavil grafémů *y, ý*, odcizil by jej in puncto *i, í* : *y, ý* : střídnice *y, ý* všem nářečím. Etymologie totiž má integrující moc retrospektivního pohledu na divergující soustavu.

Přece však se vnučuje otázka, zda měli naši obrozenští bohemisté pravdu, když dovedli etymologickou retrospektivu až ke stavu před historickými depalatalisacemi. Většina nářečí češtiny je totiž v korelaci s distribucí *i, í / y, ý* podle pravopisu bratrského, nikoli podle stavu praslovanského. Změna [ý] > [ei], v hanáctině pak [y] > [e], [ý] > [é] nastala až po ztvrdnutí [i], [í] po [s], [z], [c]; a tak v českých nářečích odpovídá [ei] také dnešnímu spisovnému *í* měkkému, stojí-li po *s, z, c* (srov. [pseik], [vozeik], [cei'tit]). Totéž platí o hanáckém [e], [é] ve vztahu k spisovnému *i, í*. (Po [s], [z], [c] ztvrdlo [i] také v nářečích severomoravských – zde často i po tupých sykavkách a po [ř], proto stojí nářečí severomoravská částečně i mimo korelace se stavem středočeským.) Využití recentní etymologie jako jednoho z nástrojů integrity celoetnického jazyka (chápaného jako celoetnická species) se zde přímo nabízí. Kdyby nebylo došlo k reformám započatým v r. 1809 a bylo by se ponechalo rozlišování *i* : *y* podle stavu bratrského, byla by korelace spisovného jazyka s nářečímí dokonalejší. Jenže za jakou cenu? Ukázali jsme si, že češtině hrozilo zhroucení deklinace, což by ji bylo zahnal na cestu k analytické flexi. Zásah Dobrovského a jeho pokračovatelů pomohl spisovnému jazyku uchovat diferencovanost tvarů a zároveň diferencovanost deklinačních paradigmat (nemám přitom na mysli případy diferencovanosti toliko pravopisné). Zatímco kvalitativní nadřazenost prvního je evidentní, mnozí považují druhé za nedostatek. Proti tomuto názoru stavíme dva argumenty: (1) Pluralita flektivních typů zvyšuje meziparadigmatické fungování jednotlivých tvarů (srov. Dokulilův diskretismus: Dokulil, 1968, s. 19). (2) Diferencovanost paradigmat umožňuje, abychom z morfologie vyloučili paradigmata degenerovaná zánikem flektivní funkce koncovek (degenerací některých koncovek v češtině věnoval pozornost už A. Schleicher, srov. Romportl, 1988, s. 162–164), protože je máme čím nahradit. Pokusme se však domyslet představu, že by např. *ijo*–kmeny a *ija*–kmeny byly bývaly jedinými deklinačními typy. Historie

těchto formací v češtině, včetně historie jejich nahrazování výrazy ekvivalentních typů jiných, je názorným příkladem platnosti obecně evolučního principu redundance jakožto podmínky evolučního pokroku a vůbec nekatastrofického průběhu evoluce druhu (srov. Ohno, 1975, ss. 7, 17–18, 79–86, 147–163; Romportl, 1985b).

Čeština 18. století tedy zdědila takřka dokonale orientovaný typ své spisovné reflexe (výjimku činila jen skupina archaisujících nářečí východomoravských). Spisovný jazyk tak byl po staletí obrazem prakticky všech nářečí (což zdaleka nelze říci o každém spisovném jazyku), takže je v polymorfním útvaru českého jazyka dostatečně vázal, a tím bránil dešintegraci jazykové speciei na samostatnější subspecifické idiomy. Obraz byl tak přesný, že odrážel i výsledky procesů degenerativních, které se v jazyce odehrály v důsledku ztráty měkkostní korelace. Obrozenští bohemisté však uměli využít autonomnosti grafiky a vrátit do spisovného jazyka distinkce, které tam vývoj setřel. Tím částečně oddálili spisovný jazyk od většinových nářečí inovujících, ale jen tam, kde by zachování dotavadního stavu bylo dalo definitivu zatím ještě reversibilním výsledkům nedávných procesů deterioračních. Genialita obrozenských gramatiků spočívala v tom, že si potřebu reverse jasně uvědomili a že také objevili nástroj k jejímu uskutečnění.

Je-li sféra orientovaných vazeb dostatečně rozsáhlá a jsou-li vazby neustále dostatečně jemné a živé, stává se během historie privilegovaná modifikace jazyka pro ostatní modifikace směrodatnou. Takové postavení jí pak dovoluje, aby se od nich v určité omezené míře vzdálila, a přesto zůstala i v příslušných bodech jejich diakritikem. Je ovšem nesmírně nezodpovědné a odporuje profesionální etice, jestliže se spisovný jazyk stane předmětem jazykovědných hříček. Počin Dobrovského a jeho pokračovatelů byl však ve shodě se strategickými principy samotné tvořící přírody. Ta reaguje na zhoršující se postavení druhu tzv. neotenií, jež se při deterioraci organismové uskutečňuje přežitím modifikací, které v ontogenesi resignují na novější stadia své fylogeneze, při deterioraci etologické pak přežitím nositelů recentních typů chování. Tak by se asi také mohla řešit podobná situace u upadajících jazyků s difusním typem reflexe (viz výše): musela by se vyhledat modifikace perspektivní, která by se pak preferovala na úkor modifikací ostatních. Reverse typu obrozenských jazykových reforem je ovšem novum umožněné typem (dobře) orientované středové reflexe jazyka jako polymorfní speciei. Je to novum etologické, a tudíž i obecně evoluční, nicméně zde inovace spočívá jen v mechanismu neotenie. Svou podstatou zůstává tento proces druhem neotenie a splnil také specifickou funkci neotenie, vynesl totiž jazykový systém z hlubin systémového a funkčního úpadku zpět na úroveň jeho nejvyššího vývojového stadia. Na rozdíl od všech dosavadních způsobů (typů) neotenie toho nebylo dosaženo odštěpením perspektivní modifikace od modifikací bezperspektivních. Rovněž poprvé v evolučních dějinách evoluce bylo takovéto změny dosaženo změnou orientace ve vzájemné závislosti mezi ontogenesí a fylogenesí. Tím také vznikla možnost operovat primárně samotným



etologickým systémem bez jeho nositelů. Reverse pak zasáhla všechny modifikace, národní jazyk v celé jeho polymorfní bohatosti. Je to veliký kapitál češtiny. Její spisovnost je ještě stále reflexí její identity. Díky tomu nemají její uživatelé žádné vnitrojazykové bariéry. Mohou se s ní ztotožnit jen extensivnější aplikací jazykových kategorií svých idiomů. Cesta k universálnosti spisovné češtiny je tedy přese všechno dosud otevřena.

## LITERATURA

- BĚLIČ, J.: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972.
- DOBROVSKÝ, J.: *Podrobná mluvnice jazyka českého v redakcích z roku 1809 a 1819*. Praha 1940.
- DOKULIL, M.: *Dialektika výrazu a významu v morfologické struktuře slova v slovanských jazycích*. In: *Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů*, Praha 1968, s. 17–26.
- HALLER, J.: *Popis a rozbor lidové mluvy v pěti podřipských obcích. Díl I*. Praha 1932.
- HANKA, V.: *Pravopis český podle základu gramatyky Dobrovského od jeho žáka Václava Hanky. 1817 (podle Havránka, op. cit. s. 98)*.
- HAVRÁNEK, B.: *Vývoj spisovného jazyka českého*. In: *Československá vlastivěda. Řada 2. Spisovný jazyk český a slovenský*. Praha 1936, s. 1–144.
- JOHANIDES, J.: *František Martin Pelcl*. Praha 1981.
- MATHESIUS, V.: *Problémy české kultury jazykové*. In: *V. Mathesius. Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha 1947, s. 436–458.
- OHNO, S.: *Evolution by Gene Duplication*. Berlin – Heidelberg – New York 1970. *Český překlad M. Zelená: Evoluce genovou duplikací*. Praha 1975.
- ROMPORTL, S.: *Grafika, evoluce, norma*. SPFFBU, A 33, 1985a, s. 111–123.
- ROMPORTL, S.: *O nejvýznamnějším směru současné evoluční teorie (souborná recenze)*. SPFFBU, A 33, 1985b, s. 149–151.
- ROMPORTL, S.: *K pojetí teorie a metodologie přirozeného jazyka*. SaS, 48, 1987, s. 1–17.
- ROMPORTL, S.: *In memoriam August Schleicher (+1868)*. SPFFBU, A 36, 1988, s. 161–172.
- ROMPORTL, S.: *Jazykovědné idiosynkrasie a zděděná tabu v ontologii jazyka (Nad odkazem Augusta Schleichera)*. SPFFBU, A 42, 1994, s. 7–14.

## THE REFLECTION OF LANGUAGE REGARDED AS A SPECIES (ON THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE STANDARD)

The striving after preserving one's own continuity in the course of time is the preference function of any organic system, including all language systems. To retain one's identity equals to retain the continuity of a bundle of lines representing integrated items under evolution. Given such an ever-lasting system of a language, we can then find items and factors of the phonetic, the phonological, the semiotic etc. architecture in it, and not vice versa.

The necessity of preserving one's mother-tongue results in: the effort to attain its unity (1), the aspiration aiming at reaching its highest correctness (2), the striving after its stability (3). The most advanced expression of the tendency towards unity is the emergence of a language with a representative idiom able of linking together all the subspecific modifications of the linguistic species. This type of the internal organisation of a language makes it possible to manipulate the representative idiom. Changes thus induced are transferable to other modifications of the language-species if

conditions are favourable. In this manner, a new space can arise, in which the theory of the language–correctness can operate. In the course of the last decades the theory of correctness yields to the tendency towards keeping the basic system unchanged so that unfavourable influence of the general explosion of communication might be prevented. Nevertheless, the ambitions to manipulate language, anachronic as they are, are high in the present–day theory of Czech, although they do not achieve such theoretical depth in comparison with the attainments of the great grammarians of the Czech National Revival. Therefore, the superiority of the steps taken by the theoreticians of the National Revival requires explication.

The author brings a detailed analysis of the situation of the Czech language of the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries. He also explains the motives and effects of the successive steps in the field of language standardization from the end of the 18th century to the beginning of the 20th century. The measures of the time of the National Revival are appraised from the point of view of the general evolution science. The moment of the neoteny is emphasized and explained as a means of overcoming the decay of the morphological system. It is shown that the one–sided mechanistic view, which results in peculiar ambitions of the present–day school of structural linguistics that recommends even steps of disintegrative character, could – in its consequence – paralyse the very basic self–preserving function of the language system, the only prerequisite of all the function components of a language.

